

تحلیل فرم و نقوش تزئینی آبارلوهای والنسیای اسپانیا در قرن پانزدهم محفوظ در موزه متروپولیتن نیویورک

چکیده

سفالگری به عنوان قدیمی ترین صنعت کاربردی بشر دارای محصولات متنوعی است. یکی از محصولات معروف و پرکاربرد صنعت سفالگری در گذشته آبارلو نام دارد. آبارلو به عنوان دارودان و یک محصول پرکاربرد مورد توجه هنرمندان سفالگر سرزمین های مختلف از جمله هنرمندان اروپای قرن ۱۵ میلادی است. یکی از مراکز مهم ساخت آبارلو در قرن ۱۵ میلادی، والنسیای اسپانیا است. اسپانیا در قرون میانه، جزئی از قلمرو بزرگ اسلام بوده و مهم آنکه فرهنگ و آثار هنری سفال اروپا به ویژه آبارلو در این دوران متأثر از هنرمندان و صنعتگران اسپانیای این دوره است. باتوجه به این مهم، پژوهش حاضر مطالعه ای است که برای شناخت نقوش تزئینی و فرم آبارلوهای اسپانیا و چگونگی ارتباط آن ها با هنر اسلامی انجام شده است. این پژوهش به صورت توصیفی و تحلیلی و به کارگیری روش کتابخانه ای انجام شده است و نمونه های مورد بررسی، آبارلوهای متعلق به قرن ۱۵ میلادی محفوظ در موزه متروپولیتن نیویورک است. یافته های این پژوهش حاکی از آن است که فرم این آبارلوه ها به دو دسته تقسیم می شوند. از جهت نقوش تزئینی شامل نقوش هندسی و گیاهی هستند، این نقوش متأثر از هنر اسلامی و متناسب با کاربرد ظروف اجرا شده اند و از جهت فرم متأثر از سفالگری شرق قلمروی اسلام هستند.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی و تحلیل فرم و نقوش تزئینی آبارلوهای والنسیای اسپانیا.
۲. بررسی بافت فرهنگی، جغرافیایی و سیاسی در تولید آثار سفالی والنسیای اسپانیا.

سؤالات پژوهش:

۱. آبارلوهای اسپانیایی قرن پانزدهم از چه ویژگی های بصری تزئینی و فرمی برخوردار است؟
۲. چه عوامل جغرافیایی، فرهنگی و سیاسی در نقوش تزئینی آبارلوه ها اسپانیایی قرن پانزدهم نقش داشته است؟

کلیدواژه ها: سفال های آبارلو، والنسیا، موزه متروپولیتن، فرم و نقش.

مقدمه

کسب فن سفالگری به عنوان اولین صنعت کاربردی بشر بسیار مورد توجه بوده و نقش به سزایی در زندگی بشر داشته است. انواع سفال از جهت کاربرد در مراحل مختلف زندگی بشر دیده می شود. سفالگری از فنونی است که در جهان اسلام بسیار پیشرفت کرده و باتوجه به ارتباط فرهنگی و اقتصادی کشورهای مختلف اسلامی در زمینه های متنوع گسترش و شکوفا شده است. ظروف سفالی نظیر کاسه، بشقاب و کوزه و ... با تزئینات متنوع و نیز کاربردهای متفاوت در طول دوران اسلامی در مراکز مختلف ساخته شده است. از مراکز مهم ساخت ظروف سفالی می توان به ایران، سوریه و اسپانیا اشاره کرد. این مراکز برخی اوقات در ساخت یک ظرف خاص با کاربردی ویژه مهارت پیدا می کردند و در تولید آن نامدار می شدند.

یکی از مناطقی که در زمینه سفال بسیار مشهور است والنسیا نام دارد. والنسیا شهری در اسپانیا است که آثار سفالگری بسیاری را در موزه ها به خود اختصاص داده است. در گذشته یکی از کاربردهای ظروف سفالی، نگهداری داروهای داروخانه ها و ادویه فروشی ها بود. ظروفی با چنین کاربردی با نام آلبارلو نامیده می شوند که باتوجه به فرم خاصشان بسیار محبوب بودند. با در نظر گرفتن این مهم که اسپانیا در قرون میانه، جزئی از قلمرو بزرگ اسلام بوده و باتوجه به اهمیت والنسیا از جهت صنعت سفالگری در قرن پانزدهم میلادی و با در نظر گرفتن این مهم که فرهنگ و آثار هنری اروپا متأثر از هنرمندان و صنعتگران اسپانیای این دوره است و ارتباط فرهنگی و هنری و نیز اقتصادی و سیاسی دنیای اسلام آن زمان با سرزمین اسپانیای قرن ۱۵ میلادی، بایسته است که آلبارلوهای اسپانیایی مورد توجه و بررسی بیشتری قرار گیرد.

نگارندگان این پژوهش بر آن هستند که به شناخت آلبارلوهای اسپانیای قرن پانزدهم میلادی بپردازند و به دنبال پاسخگویی به این دو پرسش هستند، ۱. آلبارلوهای اسپانیایی قرن پانزدهم از چه ویژگی های بصری تزئینی و فرمی برخوردار هستند؟ و ۲. نقوش تزئینی آلبارلوها اسپانیای قرن پانزدهم میلادی کدامند و مفهوم این نقوش چیست؟ روش پژوهش این مقاله توصیفی - تحلیلی و شیوه گردآوری اطلاعات آن با استفاده از منابع کتابخانه ای و وبسایت موزه ها انجام می شود. نمونه های جامعه آماری این پژوهش منتخب از وبسایت موزه متروپولیتن^۱ است که علت آن تنوع نقوش تزئینی و فرم آلبارلو والنسیایی این موزه است. این موزه همچنین نمونه هایی از هر دو نیمه قرن پانزدهم میلادی را داراست. در این پژوهش در ابتدا منطقه جغرافیایی و فرهنگی در والنسیای اسپانیا مورد مطالعه قرار می گیرد و سپس ظروف سفالی قرن پانزدهم میلادی والنسیا بررسی می شود و در ادامه آلبارلو و کاربرد آن توضیح و شرح داده می شود، سپس جامعه آماری به عبارتی آلبارلوهای قرن پانزدهم والنسیای موجود در موزه متروپولیتن معرفی و از جهت فرم و تزئینات بررسی و تبیین می گردد.

^۱ Metropolitan

تنها پژوهشی که به زبان فارسی به‌طور اخص در زمینه آلبارلوه‌ها انجام شده است، مقاله‌ای از سید هاشم حسینی و حسین سپید نامه با عنوان «ظروف سفالی آلبارلو: شناخت و طبقه‌بندی آن‌ها در جهان اسلام» است. این مقاله به تقسیم‌بندی آلبارلوه‌های جهان اسلام از جهت فرم و تزئینات آن‌ها می‌پردازد و آلبارلوه‌ها را به دودسته مقعر و محدب تقسیم‌بندی می‌کند. طبق این پژوهش سفال آلبارلو از سده چهارم هجری تا پایان ایلخانی در ایران رواج داشته است و قدیمی‌ترین آن را منسوب به ری می‌داند. این مقاله به بررسی تکنیک‌های مختلف لعاب در آلبارلو در ایران و قلمرو غرب جهان اسلام می‌پردازد. پژوهش حاضر به‌طور اخص به آلبارلوه‌های والنسیای قرن پانزدهم نپرداخته است و باتوجه‌به این امر این پژوهش به‌دنبال آن است که فرم و نقوش تزئینی آلبارلوه‌های والنسیا چگونه است و علت شکل‌گیری آن از جهت بافت سیاسی، فرهنگی و نیز جغرافیایی بررسی نماید. پژوهش دیگری که در این زمینه انجام شده است، پایان‌نامه‌ای کارشناسی ارشد از Sandra Curley منتشر شده در سال ۲۰۱۴ در دانشگاه Saint Mary's University در کانادا، با عنوان زیر:

"Culture, Altogether Un-European': Morisco Decorative Art and Spain's Hybrid" ۱۶۱۴-۱۴۹۲
وی در بخشی از پایان‌نامه خود به بررسی آلبارلوه‌های قرن ۱۵ اسپانیا و تأثیر این هنر بر ایتالیا پرداخته است. این پژوهش چگونگی شکل‌گیری و علت نقوش تزئینی آلبارلوه‌های اسپانیا که یکی از اهداف پژوهش حاضر است بحثی را مطرح نکرده است. در این زمینه مقاله‌ای از Leah R. Clark منتشر شده در سال ۲۰۱۹ از انتشارات Association Études Épistémè. با عنوان "Within and Beyond Objets croisés: Albarelli as Vessels of Mediation" the Spezieria
کلارک در بخشی از مقاله خود به بررسی آلبارلوه‌ها، نشان‌ها و تزئینات آن‌ها و نیز تأثیرپذیری آن‌ها از جهان اسلام می‌پردازد. این پژوهش به‌طور کلی به آلبارلوه‌ها پرداخته است و به‌طور اخص آلبارلوه‌های والنسیای اسپانیا قرن ۱۵ را مورد بررسی ننموده است؛ در نتیجه دخالت بافت جغرافیا و فرهنگ را برخلاف پژوهش حاضر مدنظر نداشته است.

نتیجه‌گیری

هنرمندان سفالگر والنسیا از فرهنگ و دین گذشته خود بسیار تأثیر گرفته‌اند. حاکمان مسیحی به‌علت نفع اقتصادی سلطنت، صنعتگران را به‌خصوص سفالگران را راضی نگه می‌داشتند. باتوجه‌به این امر که در این دوران بسیاری از سفالگران مسلمان بودند و از مالقه به والنسیا کوچ کردند. فرهنگ اسلامی، هنر و سنت صنعت خود را حفظ کردند. این امر را می‌توان بر روی برخی از این آلبارلوه‌ها خطوط شبه عربی نوشته شده است و تنها جنبه تزئینی دارد مشاهده کرد. در پاسخ‌گویی به سؤال اول با عنوان آلبارلوه‌های اسپانیایی قرن پانزدهم از چه ویژگی‌های بصری تزئینی و فرمی برخوردار هستند؟ گفته می‌شود که فرم‌های آلبارلوه‌های این دوران استوانه‌ای و گردن بلند و یا گردن کوتاه هستند که سابقه ساخت آن متأثر از هنر شرق اسلام یعنی ایران بوده است و در زمان افول آن در شرق، در غرب اسلام شروع به رشد و شکوفایی می‌کند، تا جایی که این هنر وارد هنر نقاشی ایتالیا و فرهنگ ایتالیا می‌شود و بعضاً به‌عنوان گلدان

مورد استفاده قرار می‌گیرند. این ظروف نیز دارای دو دسته نقوش هستند، نقوش هندسی و گیاهی. در پاسخگویی به سؤال دوم با عنوان مفهوم نقوش تزئینی آبارلوها اسپانیای قرن پانزدهم چیست؟ پژوهش حاضر این‌طور پاسخ می‌دهد نقوش هندسی آن‌ها بعضاً تحت‌تأثیر خطوط شبه عربی است و هیچ مفهومی ندارد و نیز نقوش گیاهی آن‌ها متأثر از گیاهانی است که به‌عنوان درمان مورد استفاده قرار می‌گرفتند و این گیاهان یا بومی کشورشان بوده و یا از نقاط دور وارد منطقه می‌شدند؛ مانند اَرکیدۀ آفریقایی. در نتیجه این امر نشان‌دهندۀ خلاقیت هنرمند بوده است که با استفاده از نقوش گیاهی بر روی آثار به‌نوعی به معرفی داروها و یا ادویه‌های داخل پرداخته است.

فهرست منابع و مآخذ:

بریحی‌نژاد، مریم، جدیدی، ناصر. (۱۳۹۱). مقایسه فرهنگ و تمدن شهر بغداد با قرطبه در قرن چهارم هجری. پژوهش‌نامه تاریخ، (۲۹)، ۵۸-۱۹.

پاکباز، روئین. (۱۳۹۹). سفالینه. در دائرةالمعارف هنر. ج ۱ و ج ۲، تهران: فرهنگ معاصر.

پرووانسال، لویی. (۱۳۷۹). بلنیه. در دانشنامه جهان اسلام. ج ۴، تهران: بنیاد دایره‌المعارف اسلام.

پرایس، کریستین. (۱۳۵۶). تاریخ هنر اسلامی. (مسعود رجب‌نیا)، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

تفضلی، زهره؛ تفضلی، عباس‌علی. (۱۳۸۷). نقش مایه‌های هنرهای زیبا در اندلس - اسپانیا - نشریه فقه و تاریخ تمدن، (۱۶)، ۹-۲۸.

توحیدی، فائق. (۱۳۹۶). سفال/سفالگری. در دانشنامه جهان اسلام. ج ۲۳، تهران: بنیاد دایره‌المعارف اسلام.

حسینی، سید هاشم؛ سپیدنامه، حسین. (۱۳۹۶). ظروف سفالی آبارلو: شناخت طبقه‌بندی آن‌ها در جان اسلام. تاریخ و تمدن اسلامی، (۲۵)، ۵۵-۲۱.

دوری، کارل جی. (۱۳۶۸). هنر اسلامی. (رضا بصیری)، تهران: انتشارات یساولی.

دیماند، س.م. (۱۳۶۵). راهنمای صنایع اسلامی. (عبدالله فریار)، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

شایسته‌فر، مهناز. (۱۳۸۸). ایران در اسپانیا. کتاب ماه هنر، (۱۲۷)، ۸۷-۷۸.

شهیدی پاک، محمدرضا. (۱۳۸۹). تاریخ تحلیلی آندلس، قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص).

عمید، حسن. (۱۳۸۹). سفال. در فرهنگ فارسی عمید. تهران: انتشارات راه رشد.

محمدحسن، زکی. (۱۴۰۱). تاریخ صنایع ایران. (محمدعلی خلیلی)، تهران: اقبال (نشر اصلی: ۱۳۶۶).

مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی. آسمان و جهان (محمدباقر بهبودی، محمدباقر کمره‌ای)، ج ۶، تهران: اسلامیه.

معین، محمد. (۱۳۸۱). سفال. در فرهنگ فارسی معین. ج ۱، تهران: انتشارات آدنا.

ياقوت حموی بغدادی، ياقوت بن عبدالله. (۱۳۸۳). معجم البلدان (علینقی منزوی)، ج ۲، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور (نشر اصلی: ۱۳۸۳).

همتی گلیان، عبدالله. (۱۳۸۳). مدجنان و موريسكوها در فرهنگ اسپانيا. *مطالعات اسلامی*، (۶۳)، ۱۸۷-۲۴۱.

ياراحمدی، مهدی. (۱۳۹۱). اسپانيا، قبل از اسپانيا. *رشد آموزش تاريخ*، (۴۸)، ۳۸-۴۳.

مقريزى، احمد بن على. اتعاظ الحنفا باخبار الائمة الفاطميين الخلفا (محمد حلمى احمد)، ج ۳، قاهره: جمهوريۀ مصر العربيۀ. وزارة الاوقاف. المجلس الاعلى للشئون الاسلاميۀ. لجنة احياء التراث الاسلامي.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. (۲۰۰۸, August ۱۴). albarello.

Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/art/albarello>

Conesa, Jaume Coll. (۲۰۰۹). A CERÁMICA VALENCIANA. Valenciana .
Asociación Valenciana de Cerámica

Charissa Bremer-David, Catherine Hess. (۱۹۹۷). Obras maestras del J. Paul Getty Museum ARTES DECORATIVAS. Singapur .Asociación C.S. Graphics

Eng Soon Teoh. (۲۰۱۹) , Medicinal Orchid Usage in Rural Africa, Orchids as Aphrodisiac, Medicine or Food, ۳۰۳-۳۶۴.

Florence C. Lister and Robert H. Lister. (۱۹۸۷.) ‘Andalusian Ceramics in Spain and New Spain’, Tucson: The University of Arizona Press.

G. Padeletti, P. Ferm, (۲۰۱۳). Significant findings concerning the production of Italian Renaissance lustred majolica. *Appl. Phys. A* ۱۱۳, ۸۲۵-۸۳۳.
<https://doi.org/10.1007/s00339-013-7720-0>

Haddon, Rosalind Anne Wade, (۲۰۱۱). FOURTEENTH CENTURY FINE GLAZED WARES PRODUCED IN THE IRANIAN WORLD, AND COMPARISONS WITH CONTEMPORARY ONES FROM THE GOLDEN HORDE AND MAMLŪK SYRIA/EGYPT .”Unpuplished doctoral disserrtation”, Department of Art and Archaeology School of Oriental and African Studies, University of London, London.

John Boswel. (۱۹۷۷). ‘ The Royal Treasure: Muslim Communities under the Crown of Aragon in the Fourteenth Century’ New Haven: Yale University Press.

Rosser-Owen. (۲۰۱۰). Islamic Art from Spain, London: V&A Publishing.

Sandra Curley, (۲۰۱۴). ‘Altogether Un-European’: Morisco Decorative Art and Spain’s Hybrid Culture, ۱۴۹۲-۱۶۱۴. ”Unpuplished master’s thesis”, Saint Mary’s University, Halifax, Nova Scotia.

boijmans museum: <https://www.boijmans.nl/collectie/verdieping/de-drie-maria-s-aan-het-graf-toegeschreven-aan-van-eyck>

CAMPANULA (BELLFLOWER).: http://medicinalplants.us/campanula-bellflower-species#Campanula_Bellflower_Species_Conclusion_and_Prospects

Calypetrochilum: <https://en.wikipedia.org/wiki/Calypetrochilum>

Hellenicaworld: [http://www.hellenicaworld.com/Art/Paintings/FernandoLlanos/en/PartFLlanos...".html](http://www.hellenicaworld.com/Art/Paintings/FernandoLlanos/en/PartFLlanos...)

Hesperocodon: <https://en.wikipedia.org/wiki/Hesperocodon>

Museu Diocesa: <https://visitmuseum.gencat.cat/en/museu-diocesa-i-comarcal-de-solsona/object/sant-sopar-de-l-esglesia-de-santa-constanca-de-linya>

the British Museum: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1902-0214-0

https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1881-0909-3

https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_G-260

The Germanisches Nationalmuseum: <http://dlib.gnm.de/item/Hs247/22474>

The Metropolitan Museum of Art:

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/447048>

The Hispanic Society of America:

<http://hispanicsociety.emuseum.com/objects/3944/lusterware-deep-dish?ctx=06b00279-2a9a-41c1-ba74-7c9fe0e802fa&idx=11>

The Hispanic Society of America:

<http://hispanicsociety.emuseum.com/objects/3940/lusterware-apothecary-jar-albarello?ctx=f214f77d-bad1-4122-b0bd-a08474808d4c&idx=1>

Uffizi Gallery: <https://www.uffizi.it/en/artworks/adoration-of-the-shepherds-with-angels-and-saints-recto-annunciation-verso>

Victoria and Albert Museum: <https://collections.vam.ac.uk/item/O340299/albarello-unknown/>